

**ИЗСЛЕДВАНЕ НА УСВОЕНИТЕ КЛЮЧОВИ КОМПЕТЕНТНОСТИ
НА УЧЕНИЦИТЕ ОТ 11. КЛАС НА ПРОФЕСИОНАЛНИТЕ
УЧИЛИЩА**

АНАЛИЗ НА РЕЗУЛТАТИТЕ

София, 2008

К. Димитрова, д-р Ст. Ташева

Професионалното образование и обучение (ПОО) е определено като съществен компонент от стратегията, приета от Европейския съвет в Лисабон през март 2000 г., за превръщане на европейската икономика до 2010 г. в най-конкурентоспособната и динамична икономика в света, базирана на знанието, способна да гарантира устойчив икономически растеж и по-голямо социално единство.

Копенхагенската декларация и Резолюцията на Съвета за нарасналото сътрудничество в ПОО препоръчват да се подобри качеството му чрез засилване атрактивността и мобилността, насърчаване на сътрудничеството, обмяната на модели и методи, а така също и извеждане на общи критерии и характеристики за качествено професионално образование и обучение.

Качественото ПОО включва характеристики като:

- постигане на висока резултатност в обучението по професия/специалност;
- актуалност на образованието – т.е съобразността му с потребностите на икономиката и на пазарните условия при реализацията на учениците в т. число компютърна и чуждо езикова подготовка;
- иновативност на полученото образование – т.е съобразеност със съвременните технологии и прогреса на науката и практиката;
- прагматичност в подготовката на учениците – усвояване наред с необходимите фундаментални и приложни знания и приоритетно формиране на умения за практическо решаване на задачите, на жизнени ситуации, прецизност във всяка дейност;
- конкурентоспособност, валидност, надежност;
- конвертируемост на образованието;
- формиране на ценности – общочовешки и национални, свързани с гражданското поведение и отговорност на учениците, изграждане на социални умения за комуникация и реализация в професията и обществото.

Качеството на професионалното образование и обучение се определя и с възможностите, които предоставя на ученика да се развива съобразно собствените си нагласи и потребности, да придобива компетентности, които да подпомогнат професионалната и социалната му реализация, предоставя му възможност да изгражда съвременни технологични и социални умения, насърчава творческото и рационализаторско начало, способността за възприемане, разбиране и интерпретиране на различното.

Доколко се постига това в професионалните гимназии, бе основната тема поставена в изследването иницирано и проведено от Центъра за контрол и оценка на качеството на образованието.

Основната цел на изследването е оценяването на **знания, умения, отношения, компетентности** на учениците от професионалните училища в следните ключови области:

- **Общо-професионални знания, умения и компетентности** свързани с боравене със съвременните технологии и техники и практика;
- **компютърни и чуждоезикови знания, умения и компетентности** съобразени с потребностите на икономиката и пазарните условия;
- **социални умения и компетентности** свързани с толерантно поведение и отговорност, вземане на решения, комуникация, способност за организиране на собствената дейност и др.

Целевата група на изследването са учениците от 11 клас на професионалните гимназии и е представително за страната.

Изследването се осъществи в периода февруари – март 2008 г. и обхваща 460 ученици от шест региона на страната (Според Закона за административно-териториалното разделение на страната/1999 г. и ПМС № 145 от 5.10.1999 г.):

Северозападен регион – Враца, Козлодуй;

Северен централен регион – Плевен, Долни Дъбник, Горна Оряховица, Русе;

Североизточен регион – Разград, Добрич;

Югозападен регион – София, София област, Благоевград;

Южен централен регион – Стара Загора, Кърджали, Ардино, Пазарджик, Смолян, Пловдив;

Югоизточен регион – Бургас, Ямбол.

Училищата в съответните градове и региони са избрани на принципа на случайния избор и обхващат различни професии и специалности, изучавани в професионалните гимназии.

Учениците бяха анкетирани чрез специално подготвен въпросник състоящ се от 36 въпроса, включващи въпроси с избираем отговор и въпроси със свободен отговор, като предоставят информация за отношението си към професията/специалността по която се обучават, училищната среда, осъществяването на учебния процес, знанията и усвоените умения.

Разпределението на учениците в извадката по пол е както следва: 50,4% мъже и 49,6% жени, на възраст 17-18 години.

I. Училищна среда и училищни ресурси, мотивация, модели на обучение и оценяване

Като краен резултат качеството на ПОО се определя от нивото на квалификация на работниците и служителите, тяхната мотивация, способност за адаптация, мобилност, професионална пригодност, функционална грамотност, което е необходимо за икономическия и социален напредък на обществото.

Проучването показва, че 64% от анкетираните ученици учат в професионални училища защото им харесва професията/специалността, но не познават предимствата и недостатъците ѝ и реалните възможности за намиране на работа, 56% от тях свързват с възможността за намиране на работа, на трето място е мотивът за развитие на професионалните знания и умения и израстване в кариерата – 29%.

Данните сочат, че мотивацията на учениците за придобиване на квалификация по дадена професия/специалност се свързва главно с възможността да се намери работа, а не с последващата професионална кариера и израстването в нея, вероятно поради липсата на ранно професионално информиране и консултиране, което спъва възможността за правилен индивидуален избор и визия на перспективите за професионално израстване.

Повече от половината ученици изразяват намерение за продължаване на образованието си по специалността във висше училище – 58,4%, но голяма част от тях не са запознати с възможностите за продължаване на образованието и квалификацията по изучаваната професия/специалност – 32 %, само 11% смятат да се реализират професионално без да продължат образованието и квалификацията.

Налице е ограничена информация в училищата за бъдещите работни места и перспективите за израстване след завършването на средното училище. Практиката показва, че изразените намерения на учениците за продължаване на образованието по изучаваната професия/специалност не се реализират в действителност. За сравнение за випуск 2007 г. 30,24% от абитуриентите продължават във висши учебни заведения, 44,89% са се реализирали на пазара на труда (от които 27% по изучаваната професия), а останалите 24,87% изобщо не работят.

Данните показват, че още не е преодолена основна слабост в средното училище – липсата на целенасочено информиране и консултиране на учениците относно професиите и специалностите в средните училища и възможностите за продължаване на образованието и повишаване на квалификацията.

Учениците имат високи очаквания към подготовката в професионалните училища. Те много критично оценяват предоставената им от училището материална база и оборудване, необходима за изграждането им като конкурентоспособни специалисти, 38% от учениците считат, че училището им предоставя само най-необходимата им материална база и оборудване, но тя не е съвременна, за 49,7% от тях, училището не им е предоставило необходимата материална база и оборудване, което е предпоставка за ниско качество на ПОО.

Изследването показва и несъответствия между интереса на учениците и реалните възможности за приложение на наученото чрез провежданите стажове и практики в реални фирми и организации. Тези данни се потвърждават и в отговорите на учениците на въпроса „къде се провежда практическото обучение по професията/специалността” – 37% в кабинет/лаборатория, 22,8% в работилница, 12,7% в предприятия, държавни институции и други.

Пречка за качеството на професионалното образование е липсата на ефективно действаща система за производствена практика, стажуване и чиракуване извън училището. Професионалната подготовка се провежда предимно в училищата, които в преобладаващата си част са недостатъчно или неподходящо оборудвани. Почти всички анкетирани – 78% имат препоръки към училището за осъвременяване на техниката и оборудването необходимо им в професионалната подготовка, изучаване на новите технологии по професията/специалността, както и подобряване на вътрешната среда в училището – състояние на класните стаи, лаборатории, работилници, отопление и др.

Малко са възможностите и инициативите на професионалните училища за допълнителна подготовка на учениците за участие в състезания/разработки на проекти по изучаваната професия/специалност, 34,6% от учениците са участвали в състезания/разработки на проекти само на училищно ниво, 6% на общинско ниво, 2% на регионално ниво, 47% въобще не са участвали. Така учениците трудно могат да придобият умения да се конкурират и оценяват своите постижения, сравнявайки се с другите, а по този начин и постиженията на училището, в което се обучават. Налага се извода, че е необходимо съсредоточаване на вниманието върху финансирането на различни извънкласни дейности с практическа насоченост (състезания, олимпиади и др.), които да мотивират учениците да търсят и работят с научни данни и доказателства и развиват творческото мислене и умения за сравнения и оценяване на усвоените знания, умения и компетентности.

Върху постиженията на учениците влияят и моделите на преподаване и оценяване на знанията, уменията и компетентностите. По преценка на учениците – обучението е

традиционно в 39,4% от изследваните професионални училища, работа в екип – 30%, индивидуална работа – 44%, работа по проекти – 26%.

Не е преодоляна слабостта свързана с традиционните форми и методи на преподаване, подценяването и не прилагането на интерактивни методи, форми, техники и средства, които да активизират учениците в учебния процес и да ги поставят в учебна среда близка до икономическата реалност.

Оценяването на знанията, уменията и компетентностите по преценка на учениците се осъществява по следните модели: прилагане на устно изпитване по конкретен въпрос – 57%, прилагане на писмено изпитване на въпрос – 61%, самостоятелно разработване на проект/казус/задача – 29%, практическа разработка/задача в клас – 42%, самостоятелно разработен доклад, есе, реферат – 38%, оценяване чрез оценка на преподавателя – 32,7%, интерактивна проверка – 11 %, прилагане на други видове оценявания и проверка на знанията, уменията и постиженията на учениците – 19%.

Не е преодоляна и друга слабост в професионалното образование – еднотипността и липсата на иновативност в оценяването на знанията и уменията на учениците. Прилагането на ограничен брой традиционни методи, предимно устно и писмено изпитване/на оценяване, може да се определи като ограничение за повечето ученици от системата на професионалното образование, да изявят действителните си заложби, интереси и възможности за бъдеща професионална реализация.

II. Общо-професионални знания, умения и компетентности, отношения към професията/специалността

Основно изискване при професионалната подготовка на учениците е познаването и формулирането на дейностите, характеризиращи професията/специалността, по която се обучават. Изследването показва че половината от тях не познават и не могат да посочат до три основни дейности, които характеризират професията/специалността, по която се обучават. 49% от запитаните са посочили една до три дейности характеризиращи професията/специалността, при това не винаги правилно формулирани. Има училища, в които нито един от запитаните ученици не е посочил основните дейности по изучаваната професия. Има и такива училища, в които от всички запитани са отговорили правилно от 3 до 5 ученици.

Съществени показатели, по които може да се съди за качеството на общо професионалната подготовка на учениците в професионалните гимназии са и постиженията им по:

Спазване на технологията на работа – по този показател учениците показват следните резултати:

- извършват с помощ – 24,6%
- извършват самостоятелно – 67%
- могат да помагат/обяснят на другите – 6%

Спазване правилата и инструкциите за безопасна работа:

- извършват с помощ -13%
- извършват самостоятелно – 73%
- могат да обяснят на другите – 12%

Организиране на собствената работа:

- извършват с помощ – 18%
- извършват самостоятелно – 71%
- могат да обяснят на другите – 8%

Правилно използване на техниката и необходимото оборудване:

- извършват с помощ – 38,7%
- извършват самостоятелно – 46,8%
- могат да обяснят на другите – 10,5%

Решаване на типични и рутинни професионални задачи:

- извършват с помощ – 49%
- извършват самостоятелно – 38%
- могат да обясняват/обучават други – 8%

Решаване на нерутинни, нетипични задачи:

- извършват с помощ – 70%
- извършват самостоятелно – 22%
- могат да обясняват/обучават другите – 4%

Разчитане на документация, схеми, чертежи:

- извършват с помощ – 49%
- извършват самостоятелно – 43%
- могат да обясняват/обучават другите – 6%

Подбор на необходимите машини, апарати, инструменти за работа:

- извършват с помощ – 49%
- извършват самостоятелно – 42%
- могат да обясняват/обучават другите – 6%

Разбиране на технологията и общите правила за работа:

- извършват с помощ – 34%
- извършват самостоятелно – 53%
- могат да обясняват/обучават другите – 11%

Планиране на дейностите за извършване на рутинни задачи:

- извършват с помощ – 50%
- извършват самостоятелно – 37%
- могат да обясняват/обучават другите – 9%

Справяне с предвидими и рутинни професионални задачи:

- извършват с помощ – 33%
- извършват самостоятелно – 56%
- могат да обясняват/обучават други – 8%

Анализиране на реалните условия на работа за извършване на необходимите действия:

- извършват с помощ – 45%
- извършват самостоятелно – 43%
- могат да обясняват/обучават – 7%

Постигане на високо качество на извършената работа:

- извършват с помощ – 49,6%
- извършват самостоятелно – 37,8%
- могат да обясняват/обучават – 7,2%

Защита на казус/ професионална задача:

- извършват с помощ – 45%
- извършват самостоятелно – 44%
- могат да обясняват/обучават – 6%

Търсене и откриване на новости и опит по професията/специалността:

- извършват с помощ – 57%
- извършват самостоятелно – 33%
- могат да обясняват/обучават – 6%

Равнището на усвоените знания по теория и практика на професията/специалността, учениците са оценили така :

Теоретичната подготовка:

- ниско – 11,4%
- средно – 54,4%
- високо – 34%

Практическата подготовка:

- ниско – 10,6%
- средно – 34,6%
- високо – 54,8%

Най-често срещаните трудности, които учениците срещат в процеса на подготовката си са подредени така :

- логическо и стройно изложение на въпроси от изучаваната материя – 61%
- интерпретиране и коментирание на изучавания учебен материал – 52%
- разбиране и осмисляне на новите знания – 51%
- усвояване на теоретични знания – 45%
- прилагане на усвоените теоретични знания на практика – 42,7%
- усвояване на практически умения – 34%

От данните се вижда, че учениците срещат сериозни затруднения при аргументираното излагане на знанията си и приложението им в конкретни ситуации и контекст. Затруднения срещат и при интерпретирането и коментирането на съответен професионален въпрос. Това не е случайност, а следствие от моделите на преподаване и обучение и моделите за оценяване и проверка на знанията, уменията и компетентностите на учениците, тъй като те формират умения у тях за натрупване, събиране на информация и репродуцирането ѝ, а не формиране на умения за анализ, интерпретация, аргументирано представяне и обяснения.

Това може да бъде обяснено и с недостатъчното ангажиране на учениците в решаването на изследователски практически задачи, не се отделя и достатъчно внимание на развиване на творческото мислене на учениците и не им се възлагат проекти, в които да се интегрират теоретични или актуални практически задачи.

Понастоящем значителна част от учениците завършващи професионални училища се чувстват несигурни по отношение на придобитите знания, умения и компетентности, недостатъчно подготвени и ориентирани да започнат веднага работа по професията/специалността и се нуждаят от допълнителна подготовка, за да си намерят работа и да бъдат конкурентоспособни.

Трудностите, които учениците очакват да срещнат при започване на работа са степенувани по следния начин:

- недостатъчно познаване на новите технологии на работа – 51%
- недостатъчни познания по чужд език – 48%
- недостатъчно изградени трудови навици – 35%
- трудно адаптиране към промени и нови ситуации – 34,5%
- недостатъчни компютърни познания – 30%
- неумение за вземане на решения – 29%
- недостатъчна самоорганизация на труда – 28%
- недостатъчно познаване на правилата и инструкциите за безопасна работа – 20%
- неумение за работа в екип – 14%

Не малък е делът на учениците, които не могат да преценят какви трудности биха могли да срещнат при започване на работа по професията/специалността – 45%. Това е доказателство не само за несигурността им по отношение на придобитите знания и умения по професията/специалността, но показва и непознаване на съвременните изисквания на професията и реалните условия на труд, неумение за оценяване на собствените знания и умения и оценяване на предимствата и недостатъците на професията. Много от учениците не познават структурата, отраслите, състоянието и перспективите за развитие по изучаваната професия и професионална област. Това говори за недостатъчната работа по осъществяването на междупредметните връзки в учебния процес, недостатъчното приложение на принципа на взаимната обвързаност между общообразователните и специалните предмети.

Резултатите могат да се обяснят с неефективните връзки и взаимоотношения между бизнес-средите, училището и учениците, с липсата на подходяща нормативна база за

насърчаване на бизнеса да инвестира в професионалното образование и несъобразяване на капацитета на професионалните училища с демографското и икономическо развитие на общините и регионите.

Слабите страни на подготовката по професията/специалността учениците подреждат по следния начин:

- осъществява се с остаряла техника и технологии – 57,5%
- недостатъчно производствена практика в реални условия – 41%
- практическата подготовка е предимно в учебна среда – 31%
- преобладава теоретичната подготовка – 27,6%
- недостатъчно подготвени преподаватели – 12%

Посочен успех на учениците по:

Теория на професията/специалността:

- среден – 8,2%
- добър – 25,6%
- мн. добър – 36%
- отличен – 30%

Практика по професията/специалността:

- среден – 5%
- добър – 16%
- мн. добър – 30%
- отличен – 49%

По отношение на усвоените от учениците общо професионални знания, умения и компетентности, данните показват, че почти половината от тях извършват основните дейности самостоятелно в познати и рутинни ситуации, но трудно се справят с нерутинни и нетипични задачи, трудно осмислят и усвояват новите знания, трудно анализират и интерпретират въпроси от учебната материя, в недостатъчна степен умеят да организират и планират дейностите за извършване на рутинни задачи, нямат достатъчно изградени умения за постигане на високо качество.

Това още веднъж потвърждава връзката между съдържанието на преподавания материал в професионалните училища, моделите на преподаване, обучение и оценяването и би могло да се обясни с недостатъчното акцентирание в процеса на обучение върху надграждането на знания и умения, върху анализирането и съпоставянето на различна информация за доказателство и аргументиране на професионален проблем/казус/задача и прилагането им в конкретна позната или непозната ситуация. Все още голяма част от учебните програми са остарели, както по отношение на застъпените в тях съвременни технологии, така и по отношение на оборудването в сравнение с прилаганите технологии и оборудване в европейските страни. Така учениците трудно могат да получат качествена професионална подготовка и да се подготвят за динамичния европейски пазар на труда и за изискванията на съвременните професии и специалности.

III. Професионално-личностни качества, социални отношения и комуникация

Днес изискванията към завършващите не се свеждат само до усвоените специфични професионални знания и умения, а и до личностните качества, които му дават възможност успешно да се вгради в съвременната социално-икономическа среда и подпомогне социалната му и професионална реализация. Чрез професионалната подготовка се формират и личностни качества у ученика като взаимоотношения и стил на поведение в процеса на обучение и работа, адаптация, отговорност, мотивиране на интерес и активна житейска позиция, отговорност, самооценка, осъзнаване на потребността от непрекъснато усъвършенстване и израстване в кариерата.

Според изследваните ученици проектите им за професионална реализация в най-голяма степен зависят от:

- знанията и уменията по професията/специалността – 68%
- готовността да се образоват през целия живот – 41%
- потребността на пазара на труда от специалисти с подобна квалификация – 37%
- възможността за реализация в сходна професия/специалност – 35%
- друго – 33%
- информираността за пазара на труда – 22%

Качествата, които са определящи за доброто реализиране на пазара на труда по преценка на учениците са:

- информираност – 73%
- изпълнителност – 71,6%
- умения за работа в екип – 71,6%
- дисциплинираност – 68,7
- комуникативност – 68%
- трудолюбие и организираност – 68%
- мотивираност – 67%
- инициативност – 63,8%
- чуждоезикови умения – 62%
- умения за работа с компютър – 61%
- предприемчивост – 61%
- лоялност – 50%
- адаптивност – 49%
- любознателност – 46%

Най-честите проблеми, с които учениците се сблъскват в отношенията и социалната среда са подредени в следния ред:

- отстояване на собствено мнение и позиция – винаги – 29,2%
- толерантност към различното – винаги – 25%
- овладяване на собствените реакции – винаги – 23%
- зачитане на чуждото мнение – винаги – 22,7%
- отношения с преподаватели – винаги – 21%
- отношения с родителите – винаги – 15%
- отношения със съученици – винаги – 11%

Умение за вземане на решения при поставена учебна задача:

- изпълнявам решения на преподавателя/други хора – почти винаги – 47%
- съставям план след анализиране на необходимата информация – почти винаги – 46%

- самостоятелно, без предварителен план – почти винаги – 44%
- с помощ от преподавателя – почти винаги – 37%

Поемане на отговорност за действията/постъпките в училище и у дома:

- често – 21%
- винаги – 66,5%

Участие в решаването на конфликти, в които не са страна:

- никога – 17,4%
- рядко – 54,7%
- често – 24%
- винаги – 6,6%

Участие при взимане на решение, касаещо обучението, образованието, работа, бъдеща дейност и т.н. :

- никога – 4,2%
- рядко – 14,7%
- често – 24%

- винаги – 56,7%

Показателно е отношението на учениците към качествата, които те смятат, че са водещи за доброто реализиране на пазара на труда – информираност, изпълнителност, умения за работа в екип, а качества като инициативност, предприемчивост, умение за вземане на самостоятелно обосновано решение при поставена задача, любознателност, комуникативност, умения за работа с компютър и чуждоезиковите умения са назад в класацията им и не са усвоени достатъчно, за да подпомагат учениците в учебния процес и в професионалната им и житейска реализация.

Съвременните технологии и организация на труда пораждат нови образователни потребности, усвояване на умения и компетентности от учениците, които са универсално приложими към и в различни ситуации. Изследването показва, че в професионалните училища не се оценява в достатъчна степен значението на тези универсални компетентности. Учениците не умеят в достатъчна степен да формулират и отстояват собствено мнение, не се отнасят с разбиране и толерантност към различното и не зачитат чуждото мнение, не изразяват желание да преодоляват трудности с общи усилия. Необходимо е да се търсят и онези възпитателни ефекти в обучението по посока на формиране на толерантни отношения с другите/различното, интелектуално израстване и социализация на младежите. У учениците не се забелязва убеденост, че усвояването на тези компетентности е особено необходимо за да им осигури гъвкавост и адаптивност при реализацията и възможност за професионална мобилност при прехода между различни сфери на труда.

IV. Компютърни и чуждо езикови знания, умения, компетентности

Един от най-съществените белези на качествената подготовка в професионалните училища е използването на съвременните компютърни технологии за целите на професионалното обучение, възможността за откриване на нови знания и опит и комуникацията с родни и чуждестранни партньори. Степента на овладяване на ИКТ може да бъде интерпретирана в различни аспекти, **първо**, като оборудване, **второ**, като подготвеност на кадрите, **трето**, като програмни продукти и на **четвърто** място като методически овладяно прилагане на ИКТ в ежедневието.

По данни на PISA 2006 (Програмата за международно оценяване на 15-годишните ученици – PISA 2006) у нас средно 29 ученици ползват един компютър за обучение в училище. Разпределението на компютри в професионалните гимназии е твърде неравномерно, има училища разполагащи с 9 компютъра, а има и училища с 83 компютъра. Около 48% от ръководителите на училища в страната смятат, че недостигът на компютри, на подходящи компютърни програми и връзка с интернет оказва негативно влияние и пречат за постигането на качествено образование и обучение.

От друга страна 50,8% от българските ученици използват компютър повече от три години, а едва 15% използват компютър по-малко от една година.

Около 60,4% от учениците ползват компютър почти всеки ден у дома, докато 8,5% от учениците са посочили, че имат възможност ежедневно да ползват компютър в училище. Тази не особено оптимистична картина се потвърждава и от данните от проведеното изследване сред учениците от професионалните гимназии. Компютри и специализиран софтуер се използват в обучението по много малко предмети и то предимно извън задължителната подготовка, което е предпоставка за слабата подготовка на завършващите и недобрата им професионална реализация.

Усвоените умения за работата с компютър учениците определят сравнително високо:

- ниско – 14,5%
- средно – 38%
- високо – 47%

32,7% от учениците са посочили че работят с компютър в училище, а 18% са работили със специализирани компютърни програми, при това не винаги в училище, 67,3% не работят с компютър, не познават и не са посочили специализирани компютърни програми използвани по изучаваната от тях професия/специалност. Основните причини, които са посочили са:

1. нямат достъп до кабинетите с компютри;
2. нямат подготвен учител преподаващ специализиран софтуер;
3. нямат компютри в училището.

Възможността да ползват компютър и компютърни програми при обучението по професията/специалността учениците оценяват така:

- помага – 77%
- не помага – 23%

По-голямата част посочват, че помощта се изразява в онагледяване на усвоените знания и умения, улеснява самостоятелната подготовка, възможността да работят самостоятелно по отделни задачи, проекти, запознаване с новости свързани с професията.

Показателно е, че немалка част от учениците (23%) не могат да оценят възможността за работата с компютър и помощта, която може да им окаже при подготовката. Това би могло да се обясни с невъзможността за достъп до компютри на тези ученици и липсата на усвоени компютърни умения.

Ползването на интернет в процеса на подготовката по професията/специалността те оценяват така:

- помага – 78,5%, но едва 12% имат достъп до интернет в училище и при това не ежедневно;

- не помага – 21,5%.

Като помощта се изразява в:

1. намиране на допълнителна информация необходима им в процеса на обучение;
2. запознаване с нови технологии и новости по професията/специалността;
3. възможност за намиране на материали, необходими им в обучението;
4. възможност за комуникация с хора работещи в същата професионална област.

Най-много време в интернет те отделят на:

- общуване – 66,2%
- търсене на информация по професията/специалността – 52%
- филми – 45%
- игри – 25,2%
- достъп до учебници в електронен вид – 19,5%
- други – 11%

V. Ниво на владееене на чужд език

Световният опит показва, че пазара на труда все повече ще изисква работещите да са с многостранни и конвертируеми умения и с добра основа по чужди езици, за да се поддържа висока конкурентоспособност и да се подобрят уменията за общуване на работещото население. В частност с оглед на упражняване на дадена професия обучението по чужд език цели да подготви учениците за общуване с хора от други културни и езикови общности, в ситуации надхвърлящи рамките на родноезиковата среда, да ги научи да търсят, откриват и разбират информация от чуждоезикови източници, да изгради у тях умения за по-нататъшно самостоятелно изучаване и усъвършенстване на владееенето на чужди езици. Езиковите способности същевременно могат да подобрят значително перспективите за трудова заетост и мобилност на отделните граждани.

Според изследвания на Евробарометър 2006 (Eurobarometer 243 „Europeans and their languages”. Publication: February 2006) българите научават чужди езици основно в училище: 53% (ЕС59%) от българските граждани отговарят, че те са придобили и

подобрили своите чуждоезикови умения в среднообразователното училище, а 40% (ЕС 24%) – в началното училище. За много българи училището е единственото място, където те въобще изучават чужди езици.

Равнището на мотивацията на българските граждани да изучават чужди езици не е висока: 18% от българските граждани (ЕС 18%) са започнали да изучават нов език или са подобрили знанията си по чужд език през последните две години, 20% имат намерение да подобрят езиковите си умения през следващата година.

Средно 76% от интервюираните българи нито са подобрили своите езикови умения напоследък, нито имат намерение да изучават езици през следващата година.

Общата картина за страната се потвърждава и в изследването сред младежите в професионалните училища, 83% от учениците изучават чужд език в училище, само 16% изучават чужд език извън училище.

Оценката на анкетираните по отношение на владее на чужд език е сравнително висока, 26% от тях са посочили, че владеят чужд език на ниско ниво, 51% посочват, че владеят чужд език на средно ниво и 23% на високо ниво.

В действителност обаче познанията на учениците по чужд език не покриват изискванията по ДОИ за чуждоезиковото обучение в професионалните училища и се свеждат главно до начално ниво (A1 и в малка степен до ниво A2 по скалата на Общата европейска езикова рамка).

Разбиране (слушане/четене):

- ниско – 12%,
- средно – 56%,
- високо – 30%

Говорене:

- ниско – 21%
- средно – 60%
- високо – 18%

Писане:

- ниско – 24%
- средно – 51%
- високо – 25%

Познанията по чужд език и компютър подпомагат учениците в най-голяма степен за:

- обогатяване на общата ми култура – 62,8%
- информиране за работа в страната и чужбина – 43,8%
- повишаване на образованието/квалификацията – 42%
- общуване в професионален план с хора и институции от други страни – 41,9%
- използване на получените знания и умения в други области – 39%
- новости в професията – 31,5%

Какви са пречките за качествено чуждо езиково обучение в професионалните гимназии, учениците са оценили така:

1. няма достатъчно добре подготвен учител по чужд език;
2. недостатъчно място в програмите по чуждо езиково обучение е отделено на терминологията по съответната професия/специалност, в придобиване на умения за ползване на специализираната литература на чужд език и обмена на професионална информация и умения за кореспонденция на съответния език;
3. недостатъчно материали в обучението по чужд език свързани с изучавана професия/специалност;
4. недостатъчно условия за овладяване на умения да се справят с предвидими и рутинни задачи на работното място чрез комуникация на чужд език.

Забележка: Там където процентите надвишават 100%, възможните отговори са били повече от един.

Изводи:

Основната цел на обучението по определена професия/специалност за качествена подготовка и придобиване на професионални компетентности, които да гарантират на обучавания успешна реализация на пазара на труда все още не е постигната.

Мотивацията на учениците да получат професионално образование не е висока и се свързва главно с възможността да намерят работа, а не е резултат от осъзнат избор след професионално консултиране и информиране.

Резултатите недвусмислено потвърждават, че ПОО не навсякъде се провежда съгласно изготвените ДОИ и учениците не покриват заложените в тях ключови компетентности.

Все още новите технологии трудно си пробиват път, както по отношение на съдържанието в учебните програми, така и в процеса на преподаване и обучение.

В професионалните гимназии подготовката е ориентирана повече към усвояване на теоретичните знания и натрупването на информация, отколкото към надграждане и прилагане на усвоените теоретични и технологични знания и умения на практика и формирането на умения за справяне в реални ситуации, за анализ и оценка на работата, за адекватно реагиране при възникване на проблеми, без да застрашава здравето им. Това обяснява неумението на учениците правилно да използват, техниката и необходимото оборудване при решаването на конкретни професионални задачи и недостатъчните умения за бързо адаптиране при промяна на технологията.

По-голямата част от учениците не познават и не умеят да формулират правилно основните дейности, характеризиращи професията/специалността, по която се обучават.

Повече от половината ученици познават и спазват технологията на работа, извършват самостоятелно подбор на необходимите машини, апарати и инструменти за решаване на рутинни професионални задачи, но не са усвоили умения и опит за справяне в нови нетипични ситуации в реална професионална среда.

Учениците са усвоили определен обем от информация, но не умеят достатъчно да я анализират, интерпретират и прилагат при решаването на конкретни професионални задачи.

По-голямата част от тях знаят и прилагат самостоятелно основите правила за здравословни и безопасни условия на труд.

Умеят да организират собствената си работа, но не умеят достатъчно да правят оценка и отчет на извършената работа и постигане на високо качество на извършената работа.

Не са запознати достатъчно с рисковите ситуации в съответните професии/специалности и възможните начини за преодоляването им.

Не умеят в достатъчна степен да формулират задачи и проблеми, свързани с дейността по изучаваната професия/специалност.

Резултатите показват и че учениците не познават достатъчно пазарните отношения, реалните условия на труд и изискванията за професията, по която се обучават, чувстват се несигурни и по отношение на правата и задълженията си като участници в трудовия процес.

Все още не са постигнати изискванията за формиране умения у учениците за работа с компютър и приложението му в съответната професионална среда. Много малка част от учениците ползват компютър в процеса на обучение, познават и ползват наличните за професията/специалността компютърни програми.

Подготовката им по чужд език не е на необходимото ниво, както е заложено в ДОИ за чуждоезиковото обучение в професионалните училища, да могат да разбират стандартна техническа документация свързана с изучаваната професия/специалност, не са усвоили достатъчно умения за разчитане на професионални указания и инструкции, да осъществяват кратка комуникация на чужд език, свързана със задачи от професионалната област и безопасността на труда.

Препоръки:

За да се постигнат целите на ПОО е необходимо преосмисляне на ролята на професионалните училища за реализиране на образование и обучение не за професията, а образование и обучение чрез професията.

Силно се откроява необходимостта от изграждане на система за целенасочено информиране и консултиране на учениците, относно професиите и специалностите в средното училище и възможностите за продължаване на образованието и повишаване на квалификацията.

Необходимо е създаване и прилагане на съвременна и ефективно действаща система за оценяване на знанията, уменията и компетентностите на учениците от професионалните училища.

Особено необходимо е осъвременяване на условията и механизмите за провеждане на практическото обучение в реална производствена среда.

Остро се налага необходимостта от изграждане на ефективно действаща система за повишаване квалификацията на учителите по професии и специалности и тяхната професионална адаптация към изменените условия и нови технологии.

За създаване на условия за повишаване на качеството на подготовката на учениците полезно би било:

Да се създадат механизми за стимулиране на иновационната дейност на учителите и прилагане на съвременни образователни технологии;

Да се разработят механизми за своевременно запознаване на учителите със създадените ДОО по професии и осъществи контрол за тяхното прилагане;

Да се потърсят допълнителни възможности за осигуряване на съвременна компютърна техника и специализирани компютърни програми необходими в професионалната подготовка;

Да се разработят механизми за взаимодействие на браншовите и работодателски организации с професионалните гимназии в целия процес на подготовка и реализацията на завършващите, както и създаване на подходяща нормативна база за насърчаване на бизнеса да инвестира в професионалното образование.

Особено важно е разработването на система от критерии и показатели за оценяване качеството на професионалното образование, а също и система и механизми за взаимодействие и взаимна информираност между всички заинтересовани институции. Това ще помогне за повишаване на качеството на ПОО, за създаване на предпоставки за комплексност, взаимна обвързаност и обективност на оценяването, а също и за адаптирането и функционирането на ПОО при новите условия.